

ציפורנית נפוחה *Silene vulgaris* גדלה באזור הים-

תיכוני (אפריל 2020)

כתבה: ערגה אלוני

ציפורנית נפוחה (משפחת הצפורניים) היא צמח עשבוני רב-שנתי המתנשא לגובה של כ- 50 ס"מ.

בחורף הצמח מגדל עלים, מבניהם עולים לקראת האביב גבעולים דקים נושאי פרחים. הגבעולים דקים וקרחים בעלי גוון מכחיל. פרקיהם ארוכים ובמפרקיהם ניכרים.

מימין: ריכוז פרטים של ציפורנית נפוחה. משמאל פריחה בעיצומה. תמונות ערגה אלוני ©

העלים פשוטים חסרי עלי לואי, יושבים נגדית על הגבעול, קרחים וחלקים. ראשם מחודד בעלי שפה תמימה. מסודרים נגדית על הגבעול. העלים היושבים על הגבעול קטנים יותר, צרים ומחודדים. הגבעול מתפצל דו בדית, בראש ההתפצלות נישאות קבוצות פרחים המאופיינים בגביע תפוח דמוי חבית.

הפרחים דו מיניים בעלי עטיף כפול: 5 עלי גביע מאוחים ו5 עלי כותרת לבנים. הגביע הנפוח (1-2 ס"מ), מעוטר לאורכו מהבסיס ועד שיניו בעורקי אורך שלעיתים הם בעלי גוון סגלגל. עורקי האורך מעוטרים בניהם ברשת עורקים דקה. הגביע אינו נושר והוא משמש הגנה לזרעים בעת הבשלתם.

עלי כותרת 5 מפורדים צבעם לבן. בסיס כל עלה צר וארוך (מכונה ציפורן) המתרחב

בהמשכו. בראשה, שסועה הכותרת ל 22 אונות הנראות יחד כ 10 עלי כותרת. עמדת הפרח אופקית לקרקע.

אבקנים 10, מסודרים בשני דורים חיצוני ופנימי. זירי האבקנים דקים וארוכים, צבעם לבן. בראשם מאבק בולט. בעת הפריחה המתרחשת לקראת ערב, מבשילים 5 אבקנים, הם ארוכים מהגביע נושאים מאבקים מלאי גרגירי אבקה. ביום שלמחרת מבשילים 5 האבקנים האחרים. השחלה עילית בנויה 5 עלי שחלה ונישאת על עוקץ הנקרא נושא הפרי (גינופור). בראשה שלושה עליים ארוכים לבנים וצלקת לא בולטת. הם מבשילים ביום השלישי. שינוי בזמני הבשלת הזוויגים קודם האבקנים ורק לאחר מכן השחלה, מונעים האבקה עצמית. באוכלוסיית **ציפורנית נפוחה** קיים טיפוס מיניות נקבי: כלומר, לצד הפרטים הדו-מיניים, מצויים פרטים נקביים בלבד אותם ניתן לזהות באמצעות עלי כותרת קטנים ופחות בולטים. פרחים אלה מואבקים באבקת זרה (האבקה הדדית) והם מייצרים זרעים פוריים בעלי איכות עדיפה על פני הזרעים הנוצרים בצמחים הדומיניים. טיפוס מיניות זה קרוי בספרות המדעית בשם Gynodioecy ואנו מציעים לקרוא לו בעברית " האוכלוסיה בעלת טיפוס מיניות דו-ביתי ונקבי"] להבדיל מטיפוס המיניות שקים בבסיה צמירה (ראה ב"כלנית-פורחי חודש אפריל 2020") בה טיפוס "דו-ביתיות נקבי" מוגדר לאוכלוסיה שבה כל הפרטים זהים והם בעלי פרחים דו-מיניים בצד פרחים נקביים !

מימין ובאמצע פרחי **ציפורנית נפוחה** בשלב הבשלת העליים. משמאל פרחים לאחר האבקה. תמונות ערגה אלוני ©

האבקה נעשית ע"י חרקים בעיקר עשי לילה (על פי מחקרים בחו"ל). לאחר ההאבקה מתפתח פרי שהוא הלקט (כ- 0.5 ס"מ) המוגן ע"י הגביע ומכיל זרעים רבים. הזרעים מעוגלים בעלי קליפה מחוספסת, מתפזרים ברוח ע"י תנועת ההלקט.

במדינות הים התיכון (כרתים, קפריסין, רודוס, איטליה וספרד) עלי הצמח הצעירים נקטפים ונאכלים כסלט. עלים מבוגרים קשיחים יותר, נאכלים כתבשיל לאחר שהם נחלטו במים חמים. העלים והשורש מכילים ספונינים שהם גליקוזידים טריטרפניים (30 אטומי פחמן) או סטרואידיים (27 אטומי פחמן). חומרים אלה משנים את מתח הפנים של המים ויוצרים קצף בתמיסה מימית. בריכוז גבוה יכולים לגרום להמוליזה של כדוריות דם.

ציפורנית נפוחה גדלה בחבל הים תיכוני, לרוב על קרקעות כבדות בשמש מלאה או בחצי צל. גדלה בעיקר בצדי דרכים, באשפתות, ובשולי שדות. היא נפוצה במרכז הארץ ובצפונה. מוצאה אירואסיה. תפוצתה העולמית משתרעת בארצות הים התיכון, באירופה, בצפון אמריקה עד קליפורניה, בדרום אפריקה ובצפונה.

באירופה מוכרים חמישה תת-מינים הנבדלים בגודל ההלקט, בגוון עלי הכותרת, ובצורת העלים. נראה כי רוב הפרטים בצפון אמריקה שייכים לתת-מין *vulgaris*.

ספרות:

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.
זהרי מ 1978 כל עולם הצמחים. עם עובד.
שמידע א 2005 צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה.

eFloras 2016 Electronic Floras. Missouri Botanical Garden, St. Louise, MO & Harvard. University Herbaria, Cambridge, MA., <http://www.efloras.org>

Flora of North America: www.Floras.org

Flora of India: www.Florasofindia.net

Royer F and Dickinson R 1999 Weeds of Canada and the Northern United States. The University of Alberta Press. Lone Pine Publishing, Edmonton, Alberta.

Spohn M and Spohn R 2007 Wild flowers of Britain and Eaurpe. Black's

Nature Guid. A&C Black, London. pp 108.

Zohary M 1966 Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem vol.1: 85. Vol 2: 10.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2020 ציפורנית נפוחה *Silene vulgaris* גדלה באזור הים-תיכוני (אפריל 2020), פורחים החודש, כתב-עת "כלנית", מספר 7.

https://www.kalanit.org.il/silene_vulgaris_april_2020